

Гейко Т.М., к.філол.н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЗБЛИЖЕННЯ МОВ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОСТІ

У статті розглядається соціокультурна природа взаємодії мов та причини їх зближення у глобалізованому просторі. Наголошується на активному розвитку міжкультурної комунікації як частини глобалізаційного процесу.

Ключові слова: мовна взаємодія, мондіалізація, мультикультуралізм, глобалізація, мовна картина світу.

Мова, безперечно, є ключовим компонентом соціально-культурного простору, головним засобом його існування. Мовні контакти, які відбуваються під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, відображають не тільки органічну сутність мови бути формою людського мислення і спілкування, а також є виявом її динамічного онтологічного характеру. Дослідники європейських мов неодноразово зазначали, що зближення культур народів Європи сприяє зближенню мов, які мають тенденцію бути кальками одна з іншої у тому, що виражають [Meillet, 1952]. У наш час, коли економічні, екологічні та соціальні проблеми неминуче набувають планетарного розмаху, все частіше постає питання, як тенденція до глобалізації всіх сфер життя відбивається на сучасних мовах.

Наразі критерій географічної близькості контактуючих мов відійшов на другий план, поступившись місцем геополітичному, а основними зовнішніми чинниками мовного контактування виступають політичні, економічні та культурні зв'язки між народами. У лінгвістичній науці контакт двох мов сприймається як контакт двох культур, а ситуації сумісного контакту мов і культур сприяють інтерференції лексичного та культурного типів [Вайнрайх 1979, 157]. Активізація чи послаблення таких зв'язків не обов'язково спричиняє відповідні тенденції у мовній взаємодії. Визначальну роль тут відіграє світове лідерство тієї чи іншої країни у певній галузі діяльності.

Масштабність і всеосяжність процесів, що відбуваються у світі, вказують на глобальний характер перетворень, що дає підстави говорити про глобалізацію суспільства і всіх сфер життя. На зміну євроцентричному світу з домінуючими параметрами західної

раціоналістичної цивілізації приходить нова всепланетарна цивілізація на засадах органічної єдності та непорушності світової спільноти, з одного боку, диверсифікації та плюралізму центрів, народів, культур, релігій тощо, з іншого. Глобалізація, таким чином, сприяє утворенню міжнародного культурно-інформаційного поля.

Отже, сучасний соціокультурний простір набув характеристики глобалізованого, але що мається на увазі під глобалізацією?

Слід зауважити, що у французькій мові існує два терміни на позначення глобальних перетворень у світі – *мондіалізація* (mondialisation) та *глобалізація* (globalisation) [Hagège 2012, 85-89]. Перший стосується здебільшого економічної сфери і означає своєрідну економічну колонізацію, оскільки йдеться не про підкорення території, а утворення нерівних асиметричних зв'язків між економіками певних країн. Працівники "економічно колонізованої" країни є найманцями компаній-"колонізаторів" і не мають наміру облаштуватися на території (землях) роботодавців. Таким чином, мондіалізація, як і колонізація, сприяють поширенню мови правлячої верхівки, вступаючи в конфронтацію з місцевими мовами і культурами.

Тоді як термін *глобалізація* означає міжнародні відносини у більшому масштабі і тлумачиться французькими економістами як розповсюдження у світі промислових і культурних товарів із певних регіонів земної кулі завдяки кращій інфраструктурі транспорту і телекомунікацій. Внаслідок цього виникає тісна взаємозалежність різних частин економічної системи (територій, спільнот), що породжує тісні культурні зв'язки, незалежні від тиску "монополізованої" американської культури. І така культурна глобалізація не є уніфікуючою, вона, навпаки, породжує великі транснаціональні хвилі, що сприяють водночас вираженню національної самобутності та плекають планетарну культуру. Саме таку роль відіграли науково-технічні винаходи і відкриття, прогресивні методи і цінності, як-от, радіо, телефон, телебачення, Інтернет, афінська демократія та французька революція.

Отже, глобалізація тлумачиться як перетворення світового простору на єдину зону, де без перепон пересуваються капітали, товари, послуги, де вільно поширюються ідеї та пересуваються їх носії, стимулюючи та відшліфовуючи взаємодію сучасних інститутів. Деякі вчені вважають, що глобалізація суспільства визначається саме перевагою культури над економікою і політикою [Appadurai 1996], оскільки в культурі соціальні відносини

максимально символізовані, тому можуть здійснюватися без прив'язки до конкретної території [Waters 2000].

Особливістю культурного розвитку за доби глобалізації є формування інформаційного суспільства, однорідних засобів масової інформації, мультикультурного мистецтва, поп культури тощо, символом і синонімом чого став Інтернет. Розповсюдження медійних та віртуальних технологій викликано почасти намаганням компенсувати за допомогою комп'ютерних симуляцій дефіцит соціальної реальності, чому чималою мірою сприяє глобалізація з її десакралізацією, символічністю, дифузністю соціального простору. Саме така глобалізація, яку слід відрізнити від комерційної мондіалізації, сприяє розвитку і зближенню мов, а не їх уніфікації, процвітанню країн і націй.

Науковці визнають, що властивій мові погляд на світ є почасти універсальним, почасти національно специфічним, тому носії різних мов можуть бачити світ по-різному, крізь призму своїх мов. Субстанціонально-ідеальний простір мови, що є єдиним і безперервним, моделює специфічні риси національного світосприйняття і національного способу мислення фактично на всіх стратифікаційних рівнях мовної системи за допомогою дознакових, знакових і супразнакових мовних величин. Як відомо, культурно-специфічне не існує поза універсальним, як не буває частини без цілого. Тезу про інтернаціональний характер людського мислення можна інтерпретувати в рамках універсально-предметного коду, під яким розуміють універсальну логіко-поняттєву базу людства, певну сукупність ментальних універсалій, позанаціональний мисленнєвий код. Перекодування єдиного для всіх етносів мисленнєвого коду на вербальний у межах конкретної мови, "дискретизація інформаційного континууму" певною мовою "переплавляє" єдину логіко-поняттєву базу людства, відливаючи її в етнічно зумовлені семантичні матриці змістової структури мови. Таким чином, у національно-мовних картинах світу, з одного боку, виділяється загальна частина, яка вказує на "загальний поняттєвий базис" людства, що виступає спільною основою природної мови, мислення та культури; з іншого боку, національно-специфічні нюанси відчуття, осмислення й оцінки реального світу, наладаючись на універсальну логіко-поняттєву основу, утворюють ту частину мовних картин світу, яка й несе в собі національну специфіку.

У сучасній теорії мовного контактування запозичення іншомовних елементів тлумачиться здебільшого не як механічне

перенесення повного мовного матеріалу, а як динамічний процес: інтерференція є чинником складного діахронічного процесу проникнення іншомовних елементів або структурних рис у систему мови-реципієнта, який отримав назву мовної дифузії [Карлинский 1990]. На думку О. Карлінського, у ситуації мовної взаємодії посередником виступає мовлення, а точніше мовленнєва діяльність двомовного індивіда [Карлинский 1990, 47–48]. Отже, кожне явище інтерференції спонтанно виникає у мовленні окремих мовців, і тільки внаслідок частого повторення в мовленні багатьох індивідів деякі з них стають звичними і входять у мовну систему. Це і є мовна дифузія – процес входження іншомовних елементів у систему мови-реципієнта.

Перший етап мовної дифузії, на якому іншомовні елементи сприймаються мовцями як інновація, відхилення від норми, системи або узусу називають інтерференцією [Сергєєва 2002, 31]. Наступна стадія мовної дифузії – включення інновацій іншомовного походження в систему однорідних одиниць, внаслідок чого вони можуть стати нормою тлумачиться як інтеграція ([Хауген 1972], [Верещагін 2005]) або завершальний етап адаптації іншомовного елемента в системі мови-реципієнта [Жлуктенко 1966]. На останньому етапі запозичення набуває майже всі основні характеристики, властиві для певної мовної системи і носії мови вже не відчують їх іншомовного характеру (перехід у внутрішню частину периферії або до ядра мовної системи).

Отже, глобалізація явно збільшує насиченість "інформаційного потоку", дає шанс різним культурам і мовам вирватися за рамки своєї етнічної або національної обмеженості, набуті динаміки власного розвитку. Завдяки телекомунікаціям, мас-медіа та комп'ютерам електричний струм наче розширює центральну нервову систему до утворення "глобальних об'ємів", де все взаємопов'язано, внаслідок чого формується так зване "глобальне село" [McLuhan 1997]. Унаслідок розповсюдження транснаціональної маскультури та культурних гібридів виникає феномен мультикультуралізму, коли на території національної держави співіснує декілька різних культур, що зумовлює не поглинання, не ієрархію, а плюралізм культурних і мовних традицій. Таким чином, очевидний контраст між старим (до середини ХХ ст.) і новим (з другої половини ХХ ст.) типами культури, які характеризуються, відповідно, "закритістю" –

принцип монокультуралізму та "відкритістю" – принцип мультикультуралізму.

Таким чином, глобалізація зумовлює всесвітній всеосяжний характер, що його набувають соціальні, культурні і мовні зв'язки та відносини. Вона являє собою не один процес, а комплексну сукупність процесів, які діють суперечливо, іноді конфронтаційно. Світ постає як єдине соціокультурне місце, що означає однаковість умов і характеру соціальних взаємодій у будь-якому куточку світу. Світ "стискається", позбавляється подрібнення на специфічні зони соціальним простором. Це результат багатовікових якісних змін не тільки у суспільному розвитку, але й у системі "суспільство – природа", що визначає саме інтеграційний характер феномена глобалізації. Останнім десятиріччям унаочнилася єдність світу і спільність проблем: всепланетне людство стало дедалі реальнішою формою існування людини взагалі. Слід наголосити, що всеосяжність глобалізації неможна зводити лише до негативних наслідків, спираючись на тезу про уніфікацію-нівелювання культурних світів і мов, про космополітизм і "кочування" ідентичності, що руйнує базові цінності національних культур, призводить до експансії американської масової культури та мови. Очевидно і те, що глобалізація сприяє формуванню уявлення про взаємопов'язаний світ, де існування різних культур і мов є можливим лише за умов культурного плюралізму. Оскільки, глобальне постає через локальне, вивчення культури, соціальної структури і мов країн світу, а разом з тим володіння основами міжкультурної комунікації є основними координатами орієнтації у глобалізованому просторі.

Отже, глобальне суспільство – це всепланетна система співпраці і співіснування соціумів, культур і мов, а глобалізація у повному широкому розумінні має бути чітко регульованою і може протистояти комерційній монополізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Meillet A.* Les langues du monde / Antoine Meillet, Marcel Cohen ; [sous la direction de Marcel Cohen]. – Paris : CNRS – Champion, 1952. – 2 tomes. – 1294 p..
2. *Вайнрайх У.* Языковые контакты : состояние и проблемы исследования / Уриель Вайнрайх ; [пер. с англ. Юрия Алексеевича Жлуктенко]. – К. : Вища школа, 1979. – 263 с.
3. *Hagège C.* Contre la pensée unique. – Paris : Odile Jacob, 2012. – 249 p.
4. *Appadurai A.* Modernity at Large : Cultural Dimensions of Globalization / Arjun Appadurai. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 1996. – 224 p.
5. *Waters M.J.*

Globalization : Sources and Effects on National State and Societies / Meyer John Waters // International Sociology. – 2000. – Vol. 15. – № 2. – P. 232–248.

6. Карлинский А.Е. Основы теории взаимодействия языков / А.Е. Карлинский. – Алма-Ата : Гылым, 1990. – 180 с.

7. Сергеева Г. А. Англомовні запозичення в українській правничій термінології: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.01. "Українська мова" / Галина Анатоліївна Сергеева. – Харків, 2002. – 250 с.

8. Хауген Э. Языковой контакт / Эйнар Хауген // Новое в лингвистике. – М. : Прогресс, 1972. – Вып. VI. : Языковые контакты. – С. 61–80.

9. Верещагин Е. М. Язык и культура. Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, речеповеденческих тактик и сапиентемы / Евгений Михайлович Верещагин ; [ред., послесл. Ю.С. Степанова]. – М. : Индрик, 2005. – 1040 с.

10. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики / Юрій Олексійович Жлуктенко. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1966. – 135 с.

11. McLuhan M. War and Peace in the Global Village / Marshall McLuhan, Quentin Fiore. – New York : Bantam, 1997. – 192 p.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2013

Гейко Т.М., к.філол.н., доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СБЛИЖЕНИЕ ЯЗЫКОВ В СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ СОВРЕМЕННОСТИ

В статье изучается социокультурная природа взаимодействия языков и причины их сближения в глобализованном мире. Акцентируется внимание на активном развитии межкультурной коммуникации как части глобализационного процесса.

Ключевые слова: языковое взаимодействие, мондиализация, мультикультурализм, глобализация, языковая картина мира.

Heiko T.N., Cand. of Philol. Sc., Assoc. Prof.
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

LANGUAGE CONVERGENCE IN THE MODERN SOCIAL AND CULTURAL SPACE

The article studies the social and cultural nature of the language contacts and reasons of their convergence in the global world. Author emphasizes on the active development of intercultural communication as a part of globalization process.

Key words: language contacts, mondialization, multiculturalism, globalization, language picture of the world.